

sinden Sa'd b. Ebû Vakkâs, Saïd b. Müseyyeb, Beşîr b. Sa'd ve Urve b. Zübeyr gibi şahıslar rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 377, 409; Buhârî, "Nikâh", 29; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 158; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, III, 890; İbn Men-cûye, *Ricâlu Şahîhi Müslim*, II, 418; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 289-290; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, I, 272-273; II, 668-670; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VII, 93-94; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ*, II, 260-261; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 259; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 291; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 415; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhîb*, s. 490; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, I, 384-385; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 74.

SELMAN BAŞARAN

HAVLE bint MÂLİK

(bk. HAVLE bint SA'LEBE).

HAVLE bint SA'LEBE

(خولة بنت ثعلبة)

Havle bint Sa'lebe
b. Esrem el-Ensâriyye

Kadın sahâbî.

Adını Huveyle, babasının ve bazı kaynaklara göre dedesinin adını Mâlik olarak kaydedenler, kendisinin Havle bint Hakîm olduğunu söyleyenler de vardır. Hazrec kabilesine mensup olan Havle Medine'de müslüman oldu, hicretten sonra da Resûl-i Ekrem'e biat etti. Amcasının oğlu Evs b. Sâmit el-Ensârî ile (ö. 32/652-53) evlendi ve bu evlilikten Rebî' adlı bir çocukları doğdu. Evs b. Sâmit, tanınmış sahâbî Ubâde b. Sâmit'in kardeşi olup Bedir ve Uhud'dan başka birçok gazvede bulunmuştur.

Havle'nin, kocası ile arasındaki bir anlaşmazlığın çözümü için Resûlullah'a başvurması üzerine Mücâdile sûresinin ilk dört âyetinin nâzil olması, onun Mücâdile lakabı ile anılmasını (İbn Mâce, "Mu-kaddime", 13) vesile olmuştur. Havle'nin anlattığına göre kocası Evs, iyice yaşlanıp geçimsiz ve biraz da dengesiz hale gelince bir gün kendisine kızarak Araplar'ın kesinlikle boşamak istedikleri hanımlarına söyledikleri gibi (bk. ZİHÂR), "Sen bana annemin sırtı gibi ol" dedi ve evden çıkıp gitti, fakat çok geçmeden geri dönüp eşiyile beraber olmak istedi. Câhiliye devrinin bu boşama şeklinin İslâm'da da geçerli olabileceği ihtimalini dikkate alan

Havle, haklarında Allah ve Resûlü bir hüküm verinceye kadar bir araya geleme-yeceklerini kocasına söyledi. Daha sonra Resûl-i Ekrem'in huzuruna giderek olup biteni anlattı. Bazı rivayetlere göre Evs, akli başına gelip söylediklerine pişman olunca Havle onun Resûlullah'a gidip durumu anlatmasını ve ne yapacaklarını öğrenmesini istedi; ancak Evs Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmaya utandığı için hanımını gönderdi. Resûl-i Ekrem, Havle'ye yaşlı kocasına karşı daha anlayışlı olmasını söylemekle beraber bazı rivayetlere göre bu evliliğin bittiğini ima etti. Kocasını yalnız bırakmak istemeyen Havle ise onun boşamaya dair bir kelime kullanmadığını belirterek bu hususta daha kesin bir görüş bekledi ve Resûlullah'ın yanından ayrılmadı; işin çözümü için Allah'a dua etti. Hz. Âişe'nin anlattığına göre Havle'nin bu sızlanışlarından dolayı Resûlullah'ın ev halkı da üzüldü ağıladı.

Diğer rivayetlerde Hz. Peygamber'in Evs'i de yanına çağırdığı, olayı bir de ondan dinledikten sonra kendisine bir haber gönderinceye kadar karısından uzak durmasını tembih ettiği belirtilmektedir. Bu arada Hz. Peygamber'e vahiy geldi: "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir" diye başlayan âyetle daha sonraki üç âyetle Havle'nin beklediği sonuç açıklanmakta ve eşlerini annelerinin vücudunun bir tarafı gibi gördüklerini belirterek çirkin bir söz söylemiş olan erkeklerin bu yaptıklarından pişman olup tekrar eşlerine dönmek istedikleri takdirde ya bir köle âzat etmeleri veya ardarda iki ay oruç tutmaları yahut altmış fakiri doyurmaları emredilmektedir (el-Mücâdile 58/1-4). Havle bu hükme çok sevinmekle beraber kocasının bu cezalardan hiçbirini ödeyecek maddî güce sahip olmadığını, hatta bazı rivayetlere göre Evs'in geçimini de kendisinin sağladığını, ayrıca oruç tutamayacağını belirtince Hz. Peygamber ona kocası adına fakirlere dağıtması için bir sepet hurma vereceğini bildirdi. Havle, bir o kadar hurmayı da kendisinin dağıtacağını söyleyince Resûlullah memnun oldu.

Sahâbiler, güzel konuşmasıyla da tanınan Havle bint Sa'lebe'ye saygı gösterirdi. Bir defasında Havle Hz. Ömer'i lafa tutmuştu. Halifeyi beklemekten sıkılan yanındakilerden bir kişi, bir kocakarı yüzünden bu kadar adamın boşuna bekletildiğini söyleyince Hz. Ömer ona, şikâye-

tini Cenâb-ı Hakk'a duyuran ve hakkında âyetler nâzil olan bu hanımdan söz etti; sonra da kendisiyle akşama kadar konuşacak olsa bile namaz dışında hiçbir şey için onun yanından ayrılmayacağını belirtti. Diğer bir rivayete göre Hz. Ömer, Abdülkays kabilesinin reisi sahâbî Cârûd b. Muallâ ile birlikte giderken Havle'ye rastlayıp selâm verdi. Havle, Ukâz çarşısında elinde sopa ile koyun güttüğü günlerde kendisine Ömercik dediklerini, daha sonra Ömer ve nihayet "emîrül-mü'minin" diye hitap ettiklerini söyleyerek halifeye halka iyi muamele etmesini tavsiye etti. Havle'yi tanımayan Cârûd halifeye karşı biraz fazla konuştuğunu ona söyleyince Hz. Ömer Havle'yi tanıttı ve Allah'ın yedi kat göklerin ötesinden sesini duyduğu bir hanıma Ömer'in daha fazla kulak vermesi gerektiğini belirtti. Havle'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 410-411; İbn Mâce, "Mu-kaddime", 13; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 547-548; VIII, 378-380; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXVIII, 1-6; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 78; IV, 290-292; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, I, 260-261; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 172; VII, 91-93; Nevevî, *Tehzîb*, I, 129-130; Safevî, *el-Vâfi*, XIII, 431-432; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 156-157; VII, 618-621; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, I, 205-206; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, I, 382-384; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 275-281; Wensinck, *Mu'cem*, VIII, 74; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübüvve*, Dimaşk-Beyrut 1412/1992, II, 231-237.

M. YAŞAR KANDEMİR

HAVLÎ, Emîn

(bk. HÜLÎ, Emîn).

HAVRA

(bk. SİNAGOG).

HAVRAN

(حوران)

Suriye'nin güneyinde bir bölge.

Doğudan Cebelidürûz, batıdan Şeria vadisi, kuzeyden Şam vadisiyle Lecâ platosu, güneyden Belkâ arazisi ve Cebeliac-lûn'la çevrili, sınırları kesin biçimde belirlenemeyen geniş bir bölgedir. Topraklarının bir kısmı kayalık ve engebeli olmakla birlikte hayvancılığa ve nisbeten sık sa-

HAVRAN

ylabilecek yağışları ile tarıma elverişlidir. Dağların eteklerinden çıkan suların bir kısmı buharlaşmakta, bir kısmı ise küçük dereler halinde birleşerek Ürdün nehri- nin kollarından Yermük'ü meydana ge- tirmektedir.

En eski çağlardan itibaren iskân gören Havran'ın bilinen ilk sakinleri, milâttan önce II. binyılın ikinci yarısında buraya ge- len İbrânîler'dir. Bölge daha sonra İbrânî- ler'le Dimaşk (Şam) Krallığı arasında sür- tüşmelere yol açtı; milâttan önce VIII- VII. yüzyıllar arasında Asurlular'ın eline geçti ve nisbeten sakin bir dönem yaşa- dı. Asur İmparatorluğu'nun yıkılmasın- dan sonra Med-Pers, arkasından da İskender-Selevkos devletlerinin yönetimi- ne girdi. Milâttan önce 80'li yılların orta- larında Güney Suriye'de Romalılar'la yap- tıkları savaşları kazanan Nabatîler milât- tan sonra 106 yılına kadar bölgeyi ellerin- de tuttular; bu tarihte onlara karşı bü- yük bir zafer kazanan Romalılar Havran'ı tamamen işgal ettiler. Roma döneminde Asurîler'in, Müsevîler'in ve giderek artan Araplar'ın oturduğu yeni köyler ve ka- sabalar kuruldu; Yemen'den gelen mo- nofizist hristiyanlar da bu bölgeye yer- leştirildi. Bunlardan Gassânîler, Bizans döneminde imparatorluğun sınırlarını İranlılar'a karşı korumakla görevlendiril- mişlerdi. O yıllarda Havran sakinlerinin büyük çoğunluğunun Hristiyanlığı kabul etmiş Araplar'dan oluştuğu görülmek- tedir.

13 (634) yılında Hâlid b. Velîd kuman- dasındaki İslâm ordusunun Gassânîler'in merkezi ve Havran'ın metropolü olan, Hz. Muhammed'in peygamber olmadan ön- ce ticaret kafillesiyle iki defa gittiği Bus- râ'yı barış yoluyla fethedince bölge müs- lûmanların eline geçti ve ertesi yıl Di- maşk'ın da alınmasından sonra idarî ve askerî bakımdan buraya bağlandı. Di- maşk'ın tahıl ambarı olan Havran Hule- fâ-yi Râşidîn ve Emevî dönemlerinde bu statüde kalmış ve herhangi bir ciddi kar- gaşalık geçirmemiştir. Abbâsî dönemi- nin başında Habîb b. Mürre el-Mürri isya- na kalkışmışsa da Halife Ebû'l-Abbâs es- Seffâh'ın amcası Abdullah b. Ali tarafın- dan sindirilmiştir. Abbâsî yönetiminde iken Karmatîler'in saldırılarına mâruz ka- lan bölge daha sonra Selçuklu-Fâtîmî mücadelesine sahne oldu. Haçlılar döne- minde de zaman zaman savaş alanı ha- line geldi ve 1134'te Kudûs Kralı Fulk ta- rafından istilâ edildi. Ancak Dimaşk Ata- begliği'nin başında bulunan Şemsülmü-

lûk İsmâil Haçlılar üzerine birçok sefer düzenlemiş ve onları Havran'daki ordu- gâhlarını dağıtmak zorunda bırakmıştır. Kudûs Kralı IV. Baudouin de 1182'de böl- geyi tahrip etti. İmâdüddin Zengî 1140 yılında Dimaşk üzerine yaptığı sefer sıra- sında askerleriyle Havran'a çekilerek muh- temel bir Haçlı saldırısına karşı bir süre burada beklemişti. Selâhaddin-i Eyyûbî de Hittîn Savaşı öncesinde 583 (1187) ilk- baharında ordusunu Havran bölgesinde toplamıştı. 1244'te Hârizmlî beyler Hav- ran'ın kuzeyini tahrip ettiler. Havran'a ya- pılan en ciddi saldırı Moğollar tarafından gerçekleştirildi. Fakat 1259'da Mengü Han'ın ölmesi üzerine Suriye'deki birlik- lerin kumandanı Hülâgû başşehir Kara- kurum'a dönmek zorunda kaldı. Bu fir- satı iyi değerlendiren Memlûkler, kazan- dıkları Aynicâlût zaferiyle bölgedeki Mo- ğol istilâsını sona erdirdiler (1260). Mu- hammed b. Kalavun, Dimaşk seferi sıra- sında kendisine yardımcı olan Havran halkının bu iyiliğini unutmamış, tahta çı- kınca onları gümrük vergisinden muaf tutmuş, daha sonra halka ağır vergiler yükleyen Dimaşk Nâibi Emîr Karasun- gur'a 710'da (1310-11) bir mektup gön- dererek bu davranışından dolayı kendisi- ni kınamış ve adamlarının halkın malına el uzatmalarına engel olmasını istemiş- tir (Gavâtime, s. 280). Memlûkler döne- minde bölge biri Havran, diğeri Beseniye adını taşıyan iki büyük idarî kısma ayrıl- mıştı; Havran'ın başşehri Busrâ, Bese- niye'ninki ise Ezriât idi. Bu dönemde Di- maşk'tan Gazze'ye giden posta ve hac yolları Havran'dan geçiyor, kervanlar Bus- râ'da konaklıyordu. Ancak XIV. yüzyıldan itibaren bölgeye sızan Benî Rebîa bedevî kabilesi Havran'ın güvenliğini kısmen za- yıflatmıştır.

1516 yılında 1918'e kadar devam ede- cek olan Osmanlı yönetimi başladı ve dört yüzyıllık bu dönem boyunca Havran Şam'a bağlı bir idarî birim olarak kaldı. Bu dönemde Havran'ın dikkat çekici özel- liklerinin başında, Şam'ın tahıl ihtiyacını karşılamasının yanında bedevîlerin ve Dürzîler'in giderek güçlendiği bir yer ha- lini alması gelir. Bu arada Havran bedevîlerinin gücünü gösteren en önemli gelişme, kabile reislerinden İbn Reşîd'in 1671'de hac kervanına saldırması ve Şam'ın önde gelen askerî simalarından hac emîri yeniçeri Türkmen Mûsâ'yı öl- dürmesidir (Muhammed el-Muhibbî, IV, 434; M. Halîl el-Murâdî, II, 63). Osmanlı döneminde Havran'daki Dürzî nüfusu gi-

derek artış gösterdi. Cebelilübnan Dürzî- leri arasında sürekli bir ihtilâf vardı. Ma'- noğulları'nın Dürzîler'in Yemenî kolunu tutmasına karşılık aslen Havran'ın bir kö- yünden olan ve XII. yüzyılda Vâditteym'e yerleşen Şihâbîler'in Kaysî kolunu tutma- sı bu ihtilâfı derinleştirdi. 1697'de emir- liğin Ma'noğulları'ndan Şihâbîler'e geç- mesiyle iktidar desteğinden mahrum ka- lan Yemenî Dürzîleri Şihâbîler'in yöneti- mini kabullenmediler. 1711'de Şihâbîler Ayn Der'â'da Yemenîler'i ağır bir yenilgi- ye uğratarak bölgeyi terketmelerini sağ- ladılar ve ayrılan Dürzîler dağlık Lecâ pla- tosunu yerleştiler. Burada XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Atraş ailesinin lider- liğinde bir Dürzî yoğunlaşması oldu. Da- ha sonra Lübnan'da Mârûnî hristiyanla- ra karşı verilen iktidar mücadelelerinde yenilgiye uğrayan Dürzîler dalga dalga Havran'a göç ettiler. Kısa süren Mısır hâ- kimiyeti (1833-1840) sırasında da vergi vermekten ve askere alınmaktan kaçan Lübnanlı Dürzîler Havran'a yerleştiler. Ka- valalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa 1837'de Havran Dürzîleri'ni askere almaya teşebbüs etti; ancak Dürzîler ayaklanıp gönderilen görevlileri öldürdüler. O günlerde Suriye'deki Mısır yöneti- mini zayıflatmak isteyen Osmanlı Devleti de Dürzîler'i desteklemekteydi. Neticede İbrâhim Paşa, Lübnan'da uyguladığı si- lâhları toplama ve askere alma politikala- rını Havran'da gerçekleştiremedi. Bu arada Fransızlar Mârûnîler'i, İngilizler de Dürzîler'i desteklemeye başladılar. Mayıs 1860'ta Lübnan'da patlak veren ve bin- lerce kişinin ölümüyle sonuçlanan Dürzî- Mârûnî çatışmasında Havran Dürzîleri Lübnan Dürzîleri'nin yardımına gitti- ler. Çatışma sonrasında Fuad Paşa'nın suçluları sert bir şekilde cezalandırmaya başlaması üzerine kabile Dürzîler yine Havran dağlarına sığındılar. Böylece nü- fusunun büyük çoğunluğu Dürzîleşen Cebelihavran Cebelidürûz (Lecâ) adıyla anılır oldu.

Tanzimat döneminde devletin merke- ziyetçi bir yapılanmaya gitmesi ve taşra teşkilâtının yeniden düzenlenerek vilâ- yet sisteminin kabul edilmesiyle (1864) Cebelilübnan hariç kuzeyde Lazkiye'den güneyde Sînâ çölüne kadar uzanan böl- ge Suriye vilâyeti adı altında birleştiril- di. Havran ise Cebelidürûz, Kunaytra ve Aclûn kazalarından müteşekkil, mer- kezi Süveydâ olan bir sancak haline geti- rilip yine Şam'daki vilâyet idaresine bağ- landı. Havran'ın bu idarî yapısı Osmanlı

döneminin sonuna kadar devam etmiş-
tir.

Tanzimat sonrası merkezîyetçi dönem-
de Osmanlı Devleti'ni uğraştıran Suriye'-
deki problemlili bölgelerin en önemlisi
Havran'dır. Bölgenin bedevî ve Dürzî nü-
fusu devletin Havran'da otoritesini du-
yurmasına izin vermiyordu. Bu arada nü-
fus tesbiti yapılacak ve sonunda askerlik
ve vergi gelecek endişesiyle okul, yol vb.
temel devlet hizmetleri dahi reddedili-
yordu. Hem bu direnişin kırılmasına yar-
dımıcı olmaları hem de tarıma elverişli
boş arazileri değerlendirmeleri için Bal-
kanlar'dan, Kafkaslar'dan ve Cezayir'den
gelen müslüman göçmenlerin bir kısmı
buraya yerleştirildi. Ancak Havran Dürzî-
leri'nin devletin otoritesini benimsemesi
kolay olmadı. 1877, 1878 ve 1879'da Ce-
belidürûz'da meydana gelen olaylar güç-
lkle yatıştırıldı ve sonunda kazanın kay-
makamlığına bölgenin en güçlü Dürzî aile-
si olan Atraslar'ın lideri İbrâhim Atras ge-
tirildi (1883). Nisbeten sakin geçen bir
on yılın ardından 1895'te Dürzîler'in bazı
köylere saldırmasıyla devlet Havran'a ye-
niden müdahale etmek zorunda kaldı.
Uzun süren çatışmalar sonunda ertesi yıl
yeni bir anlaşmaya varıldı ve Dürzîler si-
lâhlarını teslim etmeyi, askere gitmeyi,
arazilerin tapu kurallarına göre yazımını
ve vergi vermeyi kabul ettiler (Shakeeb
Salih, XIII/2, s. 254). Buna rağmen dağ-
lık bölgelerdekilerin çoğu anlaşmaya uy-
mamaktaydı. Şam'daki Beşinci Ordu'nun
yeni müşiri Abdullah Paşa'nın kararlı ve
sert tutumu sonucu isyancıların bir kıs-
mı sürgüne gönderildi, bir kısmı da hap-
se atıldı; böylece 1897 başında çatışma-
lar sona erdirilebildi ve devlet otoritesi te-
sis edildi. 1900'de çıkarılan bir afla sür-
gündekiler yerlerine dönerken hapisteki-
ler de serbest bırakıldı. Sürgünler arasın-
da, 1894'te İbrâhim Atras'ın ölümüyle
boşalan Cebelidürûz kaymakamlığına ge-
tirilen Şibîlî Atras da vardı. Bu aftan son-
ra Şibîlî Atras Bâbîrî ile ilişkilerini düzelt-
miş ve 1905'te vuku bulan ölümüne ka-
dar kendisine düzenli maaş ödenmiştir.
Osmanlı Devleti'ne karşı son isyan 1910
Ağustosunda meydana geldi ve hükü-
met sıkı yönetim ilân ederek silâh taşıma-
yı ve meskûn mahaller arasında yer de-
ğiştirmeyi izne bağladı; halkı yatıştırmak
ve devlete karşı tutumunu yumuşatmak
amacıyla da isyan öncesi işlenen suçlar
için genel af ilân edildi.

Osmanlı Devleti'nin Havran'ın güven-
liğine fazla önem vermesinin başlıca se-
bepleri, Şam-Medine hac yolunun bura-
dan geçmesi ve bölgenin buğday ambarı
olmasıdır. Havran'da güvenliği sağlama-
dan Şam'dan Medine'ye giden hac kervan-
ının korunması çok zordu. Medine yolu-
nun en önemli konaklarından birini teş-
kil eden Müzeyrib daima Dürzî ve bedevî-
lerin tehdidi altındaydı. Bunların yanın-
da Lübnan Mârûnîleri'nin Fransızlar'la ya-
kınlaşmasına karşılık Havran Dürzîleri'-
nin İngilizler'le diyaloga girmeleri bölge-
deki gelişmelere milletlerarası bir boyut
kazandırabiliyordu. Bundan dolayı Os-
manlı Devleti güvenliği sağlayarak yaban-
cı müdahalesine fırsat vermemeye çalı-
şıyordu.

Havran Ekim 1918'de İngiliz kuvvetle-
ri tarafından işgal edildi. 1920'de Suriye'-
nin Fransızlar'a bırakılmasını kabullene-
meyen Havran Dürzîleri aynı yılın tem-
muz ayında ve 1925 yılında ayaklandılar
ve bu isyanlar güçlükle bastırılabilir. Fran-
sız manda yönetiminin başlamasıyla bir-
likte Havran'a Cebelidürûz adı altında
muhtariyet verildi; idare merkezi yine Sü-
veydâ idi. Fakat Suriyeliler buna rızâ gös-
termediler ve 1928 Ağustosunda hazırla-
dıkları anayasa taslağının 2. maddesin-
de Osmanlılar gibi düşünerek Suriye top-
raklarının bölünmez bir bütün olduğunu
belirttiler. Fransızlar, Lazkiye ve Cebeli-
lûbnan'ın yanı sıra Havran'ın da muhta-
riyetine karşı çıkan bu maddeyi reddet-
tiler. Fakat daha sonraki yıllarda verilen
çetin mücadelelerin ardından 1936'da
Fransa ile Suriye arasında imzalanan an-
laşma ile Havran'ın Suriye'ye iltihamı ka-
bul edildi. Havran günümüzde, 1968'de
Süveydâ'da bulunan petrol sebebiyle da-
ha büyük bir önem taşımaktadır.

Havrânî nisbesiyle anılan çok sayıda
âlim ve zâhid vardır. Bunlardan bazıları
şöyle sıralanabilir: İbrâhim b. Eyyûb eş-
Şâmî el-Havrânî, Ebû'l-Fazl el-Havrânî,
Ziyâeddin el-Havrânî, İbnü'l-Havrânî, Ali
b. Sultân el-Havrânî, Ebû Muhammed
Âmir b. Dağas el-Havrânî, Fâtıma el-Hav-
rânîyye, Muhammed b. Süleym el-Hav-
rânî, Mûsâ b. Ali el-Havrânî. Ayrıca Hav-
ranlı olmakla beraber doğdukları köylere
nisbet edilen İbrâhim en-Nevevî, İbrâhim
b. Ahmed ez-Zur'î, Ahmed b. Hasan el-
Ezraî, İbn Kesîr (İsmâil b. Ömer), Ebû Tem-
mâm et-Tâî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve
İmam Nevevî gibi çok sayıda âlim vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, İrade-Meclis-i Mahsus, nr. 2805, 2862,
2951, 18/553-464/93/37; BA, İrade-Dahiliye,
nr. 63741, 65012, 67184; Public Record Office
(İngiliz Devlet Arşivi) Foreign Office (FO) 424/
79, nr. 221, FO 424/91, nr. 62, 63, 65, 93, 151,
FO 195/1264, FO 78/2985, FO 424/88, nr.
316, FO 195/264, nr. 81; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-
Fazl), bk. İndeks; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk*
(Zekkâr), s. 11, 38, 49, 339, 358, 384, 475, 479,
482, 484, 487, 488, 491, 499, 530, 534, 536;
Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 268; Yâkût, *Mu'cemü'l-
bûldân* (Cündî), II, 364-365; İbn Kesîr, *el-Bidâ-
ye*, bk. İndeks; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV,
434; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 582; Evliya
Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 410, 551-553, 568-
570; Murâdî, *Silkü'd-dürer*, II, 63; *Târîh ve Coğ-
rafiya Lugatı*, s. 350-351; P. K. Hitti, *History of
Syria*, London 1951, s. 42-43, 127, 289, 293,
406, 692; Abdul-Kerim Rafeq, *The Province of
Damascus*, Beyrut 1966, s. 54-55, 121, 159;
W. D. Hütteroth, *Palastina und Transjordanien
im 16. Jahrhundert*, Wiesbaden 1978, s. 8, 84;
M. L. Gross, *Ottoman Rule in the Province of
Damascus 1860-1909* (doktora tezi, 1979, Ge-
orgetown University), s. 142-144, 151-152, 200-
202, 292-303, 339-345, 408-416, 432-458;
Yûsuf Derviş Gavâtime, *et-Târîhu's-siyâsî li-Şar-
ki'l-Ürdün fi'l-Şarî'l-Memlûkî: el-Memlûkî'l-
Bahriyye*, Amman 1982, s. 191-192, 280; M.
Kürd Ali, *Hıfâtü's-Şâm*, Dimaşk 1983, III, 80-
81, 101-102, 110-111, 152-154, 184-185,
231; Coşkun Alp tekin, *Dimaşk Atabegliği*, İs-
tanbul 1985, s. 103-104; J. M. Dentzer, *Suriye
el-Cenûbiyye: Havrân* (trc. Ahmed Abdülke-
rîm v.dğr.), Paris 1985, tür.yer.; Runciman, *Haçlı
Seferleri Tarihi*, II, 73, 121, 143, 198, 364, 381;
III, 71, 198, 300, 304; R. B. Betts, *The Drute*,
New Haven 1988, s. 75-76; Neşet Çağatay, *Arap
Tarihi*, Ankara 1989, s. 40-46; Mustafa Fayda,
Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid, İstanbul 1990, s.
378-381; a.mlf., "Busrâ", *DİA*, VI, 470-472; Ab-
durrahman el-Havrânî, *A'lâm min Havrân*, Di-
maşk 1991, s. 17-54; İsmail Yiğit, *Siyâsî-Dinî-
Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstan-
bul 1991, s. 32-39; M. Mundy, "Shareholders
and the State: Representing the Village in the
Late 19th Century Land Registers of the Sout-
hern Hawran", *The Syrian Land in the 18th
and 19th Century* (ed. T. Philip), Stuttgart 1992,
s. 217-231; Zekeriya Kurşun, *Türk-Arap İlişki-
leri*, İstanbul 1992, s. 55-56; Engin Akarlı, *The
Long Peace: Ottoman Lebanon 1861-1920*,
London 1993, s. 13-14, 20, 24, 221; *The Middle
East and North Africa*, London 1993, s. 806-
807, 823; "Havrân", *el-Muktefâf*, VIII/9, Beyrut
1883, s. 531-532; Shakeeb Salih, "The British-
Druze Connection and the Druze Rising of
1896 in the Hawran", *MES*, XIII/2 (1977), s.
251-257; F. E. Peters, "The Nabateans in the
Hawran", *JAOS*, XCIII/3 (1977), s. 263-277; M.
Tayyib Gökbelgin, "Dürzîler", *İA*, III, 665, 668;
Besim Darkot, "Havrân", a.e., V/1, s. 378-379;
D. Sovrad, "Havrân", *El'İng.*, III, 292-293.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

HAVUZ

(bk. HAVZ-ı KEVSER).